

NEMETOVA, Sedakat (2014). “Türk - İslam Felsefesinde “İdeal İnsan” Tasavvuru”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.219-222 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Sedakat NEMETOVA *

TÜRK - İSLAM FELSEFESİNDE “İDEAL İNSAN” TASAVVURU

“**A**llah'tan gelip O'na dönmenin yolları, beden ve ruhun vahdeti, can içinde cana, ruhsal-revan dönüştürülmek vahdeti-vücut aşaması, "Nefs- i emmare"den “Nefs-Kamile”liye kalkabilmenin halleri" (4, s.4) tasavvuf düşüncesinin ağırlık noktasıdır. Bu düşünce ile Doğu'da tam bir sistem oluşmuştur.

Sufi yolcusunun son amaca yetmekten dolayı geçmeli olduğu aşamaların kendisi çok önemli bir kavramdır.

VIII. yüzyılda yaşamış sufi Rebietü'l-Edeviyye diyordu; “Allah'ım, eğer ben seni cehennem korkusundan dolayı seviyemse, beni o zaman yak. Eğer seni cennet arzusuyla seviyemse, beni ondan mahrum et. Eğer senin cemalini görmek ümidi ile sana ibadet ediyorsam, o görüşü benden esirgeme” (2, s.6). İşte bu düşünce ile de büyük sufi şeyhi Muhyiddin ibn Erbin vahdeti-vücut öğretisini yarattı.

Türk yurtlarının ulu düşünce mücahidi Yunus Emre tüm hayatını Allah için yaşadı, Onu terennüm etti, İlahi aşk ile yazdı (7, s. 7).

Şems Tebrizi'nin kanaatinde, insanoğlunun edepten nasibi yoksa insan değildir. İnsanı hayvandan ayıran edeptir (5, s. 152). Şems Tebrizi'nin edep gibi değerlendirdiği bu kaliteyi Mevlana Rumi akıl adlandırdı.

Allah'ın insanın tüm âlemin gerçeklerini kendisinde toplayan bir varlık olarak yarattığı, Tanrının onda tecelli ettiği düşüncesi sufizmde önemli yer tutmaktadır.

Araştırmacılara göre, hakka aşkı tasavvuf davranışı koddur (3, s. 58). Bu Yönelimden Allah'ı seven hem de Allah tarafından sevilir-düşüncesi çok önemli şarttır.

* Doç. Dr. Nahçıvan Devlet Üniversitesi.

Bilindiği gibi, XI-XII. yüzyıllarda, bilimsel-teorik ve dini-felsefî öğreti olarak, tasavvufun oluşumu sona erdi.

Bir yüzyıl sonra bu öğretiye Mevlana Celaleddin Rumi kendi muhteşem katkılarını verdi. İşte o, tasavvuf ve irfanın sanatla kavuşmasına büyük ameli iş gördü.

Fakat o, şiiri, müziği ve dansı Hanegah, sufi meclislerine dâhil edip manevi - ahlaki yönden yasallaştırdı (2, s.15).

Büyük Mevlana diyordu: “Adalet nedir? Ağaçları sulamak. Zulüm nedir? Dikene su vermek” (5, s.161). İrfan bahçesinin kurulması kemâlin, hakka aşîqliyin göstergesidir. Şeriat, tarikat, hakikat yolcuları İrfan gülüstani yarattılar, bu Gülüstanda dikenler olamaz”. “Hayatım bu üç kelimeden ibarettir: xamdım, piştim, yandım diyen, “Mesnevi” çırağıyla dünyayı aydınlatan, hikmet damlalarıyla gönül bahçemizde çiçekler açdıran, büyük Türkoğlu, mütefekkir ve mütesevvifi Hz Mövlanamız” (6. s, 2) “neyi arıyorsan, osun sen” - diyordu, bununla da insanı yüceltir, kutsal bir yolun yolcusuna çeviriyordu. Hak aşîqliyi, olgunluk soyut kavramlar değil. Yüce Mövlanamız bunun çeşitli yollarını başa düşülen, kabul edilen derecede gösteriyordu: “Ey kardeş! Bir an aklını başına topla! Sende anba an sonbahar ve bahar vardır. Gönül bahçesini yeşil ve taptaze gonca, gül, servi ve yaseminle dolu gör. Yaprak çokluğundan dal gizlenmiş; çiçek fazlalığından ava ve köşk gizli. Fikri- külliden olan bu sözler o bahçenin, servin ve başağın kokusudur” (6, s. 162). Mevlana sanki bu fikirlerle “Neyi arıyorsan, osun sen” mâtlebini açıklamasını veriyor. Güzellik, mükemmellik duygusu batında, içte oluşmuş. Varlıklara bu duygu ile yaklaşmalı, bu duygu ile de tasarruflar elde etmelisin. Mevlana Rumi'nin diğer kanaati şöyledir: “Lokman'ın canı Allah'ın gülüstani. Onun can ayağında diken yarası neden olsun? Bu diken yiyen vücut, devedir. Bir Mustafazadê bu deve üzerinde Binici. Ey deve! Senin sırtında gül yükü var. Onun rüzgârı ile sende yüz gül bahçesi filizlendi. Senin eğilimin deve dikenine ve kuma. Bu miras kalan dikenden ne gül toplayacak? Ey bu istekle mahalleden mahalleye dolaşasan! Ne kadar söyleyeceksin: “Bu gül bahçesi nerede, nerede?” (6, s.166).

Kamillik yolcuları fehm ederler, onlara hayat verilmekle gül yükü verildi. Onların hayatı gülüstana hizmette geçmelidir. Asırlarca şekillenen düşünceye göre, insan yaratılmışların en güzeli. O, işte bu şekilde, kusursuz ve güzel yaratılmıştır. “Hakk'ın en güzel manevi nitelikleri ruh, akıl, düşünce, konuşma vb. işte sadece insana bahşedilen edilmiştir” (2, s. 25). Naxçıvandan toplanmış bir metinde

denir: "Tanrı yeri, göğü bina etmişti. Konumu yerliyinde, gök göylüyündə idi. Tanrı istiyor ki, bir şeylere ruh versin. Ruh olmasa olmaz ki, ne bir canlı, ne bir falan. Tanrı istiyor önce ruhu dağlara versin. Dağlar her şeyden ucadı ki. Dağlar and-qəsəm ediyor ki, ruh ağırdı, biz onu saklayabilir bilmeyiz. Taşlar da böyle diyor, sular ve ağaçlar... Ama kişi buna razı olur. Yani diyor, ruhu saklayabilir miyim? Tanrı diyor ki, bunu sana emanet ediyorum, devamlı vermiyorum, gerektiğinde ruhu qaytarassan kendime" (1, s. 6). Görüldüğü gibi, bu metinde insanın tüm yaratıklar güçlü ve kudretli olması ortaya çıkıyor. Xilqetin en güzel mahlûku olan insan, Allah'ın kendisine emanet ettiği ruhu temiz şekilde bulundurmalı, kemâlin taşıyıcısı, hakkın aşığı olmalıdır. Təsəvvüf düşüncesinde bu, ciddi bir faktördür. Çalışmalarda gösterilmiştir ki, Allah zatında sonsuz sayıda nurlar ayrılır ki, ona ruh diyoruz ". (2, s. 29). Tasavvufta Hak yolunun yolcusu olan sufünün yolu hiç de kolay değildir. Bu yolda o, ruhun kutsallığını korumalı, hıfz etmelidir. Mevlana Rumi deyirdi: "Sonra bunu Koca boşuna demediler: "Pak erkeklerin vücudu can gibi saftır. "Onların sözleri, nefesleri ve suretleri, işaretsiz mutlaka ruhtur. Onların düşmanlarının canı sırf bədəndir. Nərdtaxtadakı oyundan öte taş gibi sadece isimdir. O, toprağa girdi ve bütünüyle toprak oldu. Bu tuza girdi ve bütünüyle temiz oldu (6, s.168). Demek, Hak yolcusu geçtiği zahiri ve batini yollarla kutsal ruhu saf saxladıqça kemâl bulur, onların bedeni de can gibi saf olur. Büyük düşünce mücahidi Mevlana Rumi şariat, tarikat, hakikat, marifeti ariflik makamının kutsal yolu olarak değerlendirir. İnsan kendi güzelliğini başlangıçtan sona kadar hıfz etmelidir.

Mevlana diyordu: "Yüksek güneş can verir; her an boşalıyor, doldurulur. Ey anlam güneşi! Can saç! Eski dünyaya yenilik göster. Gayb âleminde insanın vücuduna akan su gibi can ve ruh gelir (6, s. 180). Ruh, beden, nefis, akılla ilgili görüşleri Mevlana'nın kâmil insan kavramının özünemahsusluğunu gerektirir. Ruhsal - sorunsuz, temiz ruh, manevi cevher gibi idrak edilen can Mevlana'nın məsnəvilərində kendisinin parlak ifadesini tapır. Bütün bunlar məsnəvilərdə özel bir ağırlığa sahiptir. Dünyanın imanla derki, Hazreti Mevlana'nın gelecek nesillere armağan ettiği gönül meyveleri, bedelsiz, muhteşem bir mülkleridir.

Kaynaklar

- Azerbaycan folkloru antoloqiyası. Nahçıvan folkloru. 3 cilt, III c., Nahçıvan:b Ecemi, 2012, 560 s .
- Babayev Y. Tarikat Edebiyatı: sufizm, hürufizm. Bakü: Nurlan, 2007, 128 s.
- Ceferli M. Azerbaycan muhabbet dastanlarının Poetikası. Ankara: Bilim, 2000, 264 s.
- Hacı Kadir Kadirzadə. Tanrıçılık ve sonsuz yaşam sorunları, Nahçıvan: Acemi, 2013, 168 s.
- Hüküm ve hikmet (Tertibçi A.Məmmədli). Ankara: 2002, 351 s.
- Mevlana Celaleddin Rumi. Mesnevi I c. Nahçıvan: Acemi, 2012, 504 s.
- Yunus Emre. Divan. “Sabah” gazetesinin armağanı.1990, 385 s.